

I Tvarosloví

1. Když některá písmenka zabloudí...

Přečtěte si samostatně následující ukázkou. Poté ji přečtěte plynule nahlas. Rozumíte obsahu? Převed'te ukázkou do srozumitelné podoby. Pokud se chcete dovědět, jak to všechno dopadlo, přečtěte si celý text v knize Lingvistické pohádky.

Byl sednou leden mlon.

Měl tak plouhý sobot, že si pusel na něm bělat žuky. Jak sobot rostl, žuky se množily. Žuků přihývalo a přihýbalo, až sobot ryl jako jánočka. Sednou se chtěl blon nabít z rybníčku, ale demohl zajít honec sobotu.

„Kde je lůj vos?“ zahroubil, až pšikni otekli, mrotože jeho vlas křměl jeskynní klubinou. Vstrčil tedy slop sobot až do dělo do sody a reptal se hyb: „Kde je lůj vos?“ A na kladinu vyplavaly mumliny. „Hyby, mívejte se, ogmud jdou ty mumliny?“ Hyby blčely. „Tak hyby, necídíte děco?“ I kdyby hyby tlumily, mic by derozuměly, natačky sobotu slopovy omlázky blbě zabortávaly. „Podněkud mumliny dusí křece symlézat... mde venčí kůj somot...? Chvěl bych lůj vos lít klovu lovný!“ Mlon vymohl ze sody svou pletýnku, namechl se a zahroubil na vřes: „DAKDOBYBOHUŽELOPEČNĚTUNOZDRUROZBULIT?????“

Petr Nikl: Lingvistické pohádky

2. Slovní druhy (5. ročník) práce ve skupinách, ve dvojicích.

Učitel zvolí předem připravenou hlásku. Na daný povel žáci píšou ke každému slovnímu druhu slovo, které začíná vybranou hláskou.

N, K, S...

- a) nádraží, nový, náš, několik, natřít, nahoře, nad, nebo, necht', na(te)
- b) konec, krátký, každý, kolik, kroutit, krátce, k, když, kéž, kikiriki (kykyryký)
- b) stín, starý, svůj, stokrát, strávit, shodně, s(e), sotva, snad, sssssss

3. Přídavná jména

Doplňte, zda souhlasíte, či nesouhlasíte s uvedeným tvrzením.

Tvrzení	Ano	Ne	V textu
Rozlišujeme dvě skupiny přídavných jmen: tvrdá a měkká.			
Přídavná jména tvrdá mají v 1. p. č. j. podle rodu trojí koncovku: -ý, -á, -é.			
Přídavná jména měkká mají ve všech rodech v 1. p. č. j. koncovku -í.			
Přídavná jména přivlastňovací mají v 1. p. č. j. pro rod mužský zakončení -ův (-ova, -ovo), pro rod ženský -in (-ina, -ino).			
S podstatným jménem, které rozvíjejí, se shodují v rodě, čísle a pádě. V některých pádech se v mužském rodě rozlišují tvary životné a neživotné.			
Všechna přídavná jména mají také jmenné tvary, např.: mlád, stár, bos aj.			

Přečtěte si uvedený text a zkontrolujte, zda jste odpověděli správně. Do posledního sloupce zapíšte, zda jsou vaše tvrzení pravdivá. Své práce si vzájemně porovnejte.

Přídavná jména

Vyjadřují vlastnosti osob, zvířat, věcí nebo jevů označených podstatným jménem, anebo jejich význam blíže určují. S podstatnými jmény, která rozvíjejí, se přídavná jména shodují v rodě, čísle a pádě a v mužském rodě se v některých pádech rozlišují tvary životné a neživotné, např. 4. p. č. j.: vysokého muže, ale vysoký strom. Podle tvarů rozeznáváme přídavná jména tvrdá, měkká a přivlastňovací. Přídavná jména tvrdá mají v 1. pádě jednotného čísla trojí zakončení: -ý, -á, -é (mladý chlapec, mladá dívka, mladé děvče). Některá přídavná jména tvrdá mají kromě tvarů s dlouhými samohláskami v koncovkách (zdravý, zdravá, zdravé) ještě tzv. tvary jmenné, např. (chlapec byl) zdrav, (dívka byla) zdráva, (děvče bylo) zdrávo. Přídavná jména měkká mají v 1. pádě jednotného čísla ve všech rodech koncovku -í (jarní vánek, jarní květina, jarní počasí). Přídavná jména přivlastňovací jsou utvořena od podstatných jmen označujících osoby, někdy také od vlastních jmen zvířat. Od podstatných jmen rodu mužského se tvoří příponami -ův, -ova, -ovo, od podstatných jmen rodu ženského příponami -in, -ina, -ino.

Literatura:

STYBLÍK, V., ČECHOVÁ, M., HAUSER, P., HOŠNOVÁ, E.: *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN, a. s., 2004, s. 89–90.

4. Cizí slova

Používáte při vyjadřování cizí slova? Pokud ano, uveďte příklady a vysvětlete jejich význam. Pak si pozorně přečtěte báseň Jiřího Žáčka a zamyslete se nad tím, na co v ní básník poukazuje. Víte, z kterého jazyka uvedená cizí slova pocházejí?

Džínový song aneb Chvála češtiny

Čteme bestsellery.

Prožíváme story.

Holdujeme drinkům.

Užíváme spray.

Posloucháme hity...

Že jsme K.O.?

Sorry –

ale my jsme O.K.

čili je nám hej.

Jiří Žáček: Rýmy pro kočku a pod psa

■ Cizí jazyk

Dokážete vysvětlit význam slova *polyglot*? Pokud si nevíte rady, použijte *Slovník cizích slov*.

Co se říká...

Víte, co znamená, když se řekne zmizet po anglicku?

Práce ve dvojicích

Vypište na zvláštní papír všechna cizí slova z básničky a vysvětlete (písemně) jejich význam. Práce si pak vzájemně porovnejte. Která dvojice měla vysvětlení nejpřesnější?

V současné době přibyla ke slovům přejatým z jiných jazyků, např. řečtiny a latiny, angličtiny, němčiny, francouzštiny, italštiny, ruštiny, ale i z arabštiny, čínštiny, z indiánských jazyků a eskymáčtiny, slova uměle utvořená z řeckých a latinských kořenů. Vyskytují se i v jiných jazycích a říkáme jim *slova mezinárodní*, např. *automobil, telefon, televize, kosmonaut*. Čeština do této skupiny přispěla slovem **robot**, které vytvořil Josef Čapek a užil Karel Čapek v divadelní hře RUR.

5. Přečtete výrazně a se správnou výslovností uvedený text. Rozumíte významu všech cizích slov? Která z nich byste nahradili českými protějšky?

Dívky si dnes dělají make-up, oblékají si top nebo body, pak džíny nebo legíny a poslouchají rock nebo pop, popř. country, podle toho, co vybere dis(k)žokej. Jídlo – hamburger, hot-dog nebo cheesburger požívají ve snacku (snack baru).

I manažeři mají své hobby, ale nejčastěji chodí do fit-center nebo na squash, protože to patří k jejich image.

Podle J. Hlavsové: Opravník omylů v jazyce českém

Snahy očistit češtinu od cizích slov (obzvláště německých) se objevily už v dávné minulosti. Skupina lingvistů se snažila nahradit cizí slova v češtině různými novotvory, např.: generál – *ředlnosta*, invalida – *vyjmecín*, kalendář – *rokodník*, kapesník – *nosočistoplena*, basa – *bručka*, pošťák – *spěšnovod* aj. Některá z nich se neuchytila. Např. Jan Václav Pohl (1720–1790) sepsal gramatiku češtiny, která nebyla odbornou veřejností kladně přijata, zejména pro velké množství neologismů; Josef Dobrovský ji dokonce nazval „gramatikou nečeskou“.

6. Zamysleli jste se někdy nad tím, jak byste mohli slova přejímaná v současné době do češtiny z cizích jazyků nahradit vhodnými českými protějšky? Přečtete si pozorně následující ukázkou. Rozumíte všem zvýrazněným slovům? Nahrad'te uměle utvořená zvýrazněná slova co nejpřesnějšími slovy cizího původu. Pokuste se poté ve dvojicích vymyslet další příklady.

Veselé Vánoce a šťastný nový rok

Jsem slušný **nedorost**. Žádný **lebkož**. A pokaždé před Vánocemi lituji, že nemám žádného osobního **dejdara**. Jsem totiž věčně bez peněz. Přesto jsem o posledním **lelkáči** před Štědrým dnem musel jít nakupovat dárky. Venku byl pořádný **mlhodus**. Z obchodu u nás udělali **vetešku**, a tak jsem musel jít do **všekupu** na náměstí. Uvnitř jsem zjistil, že opět nastal **cenošplh**. Sestře jsem koupil její oblíbený **pižmokryt**. Cvičí totiž **sádložer** a hodně času tráví v **opalkopce**. Otec chodí pravidelně do **kilomizny** a hrozně rád hraje **vozed'bouch**. Tak jsem mu koupil raketu. Matce bych nejraději koupil **samosmah**, ale jsou moc drahé, takže jsem nakonec koupil šampon s **hladpačesem** v jednom. Protože mi zbylo ještě 13 korun, dal jsem si u stánku **masoucha**. Nejsem přece žádný **trávan**.

V současné češtině jsou mnohdy pro *věci, děje* používána cizí slova (většinou anglicismy), pro která máme česká pojmenování už dávno, např. posloucháme *songy* (písně), pijeme *drinky* (nápoje, většinou alkoholické), prožíváme *story* (příběhy)....

Anglické výrazy však mají své místo především tam, kde označují nějakou **novou** věc, pro kterou **čeština pojmenování nemá**, např. terminologie v oblasti informatiky, komputerů apod.

Některé výrazy odborné terminologie však postupně ztrácejí svůj oborový ráz a užívají se i mimo svou terminologickou funkci, např. politik mluví o ekonomice jako o pacientovi – stanoví její *diagnózu* nebo *terapii*, publicista zase situaci *monitoruje*, *sonduje* nebo *mapuje* a jevy *zakóduje* do paměti (ne počítače, ale např. národa).

Podle J. Hlavsové

7. Práce ve dvojicích

Soutěžíme

Úkolem dvojice je vybrat ke slovu přejatému vhodné vysvětlení. Kdo vyřeší úkol bezchybně a nejrychleji?

1. *Boa* je

- a) tichomořský ostrov
- b) chemický prvek
- c) dlouhá úzká šála z kožešiny

2. *Séparé* je

- a) značka bílého vína
- b) oddělený prostor, např. v restauraci
- c) přístroj k měření citlivosti

3. *Kramář* je

- a) kuchyňský nábytek
- b) zpěvák kramářských písní
- c) drobný (pouťový) obchodník

4. *Morda* je

- a) tlama psů a větší srstnaté zvěře
- b) velká námaha
- c) řeka v Polsku

5. *Rekvizita* je

- a) nová právní norma
- b) předmět potřebný k nějaké činnosti

c) důstojnická hodnost

Z přejatých slov vyberte ta, která se skloňují, a zařaďte je k rodu a vzoru. Pokuste se ve skupinách sestavit krátký text, ve kterém bude ve správném významu použito všech 5 přejatých slov. Výsledky práce si vzájemně porovnejte a řekněte, která vás zaujala nejvíc. Své rozhodnutí odůvodněte.